

V Stranica pri Frankolovem so Nemci na drevesa obesili sto talcev. Ali so partizani načrtno ustrelili visokega nemškega funkcionarja, da so se potem Nemci znesli nad sto talci, ki komunistom niso bili naklonjeni?

Ali so partizani Dorfmeistra ustrelili samo zato, ker so vedeli, da bodo Nemci nato ubili sto (nezaželenih) talcev? V ozadju izpusta zapornikov iz celjskega Starega piskra v noči na 15. december 1944 je bilo nekaj drugega, ne izpust celjskih partizanskih aktivistk. Od 127 izpuščenih se jih je 85 prostovoljno vrnilo v zapor.

Mag. Franc Kovač, moj poklicnik in poslanski kolega Demosa, nekdanji župan občine Šentjur pri Celju, je začel izdajati časopis Šentjurske novice. Zelo boleči in skrivnostni dogodki v tej občini so se dogajali v letih 1947 do 1950. Nekdanji par-

čeli sklepati, da je Palčka poslala Udba. Posebno zato, ker se je po vsakem obisku Palčkove skupine, ki je prosila za hrano ali obleko, že po nekaj urah, včasih celo po pol ure pojavila takratna milica, ki je darovalce takoj aretirala in odpeljala s seboj.

Poleg tega se je Palček nekaj let skrival pri kmetu Gabru v Leskovcu pri Trnovljah v bližini Celja, dobrih 500 metrov od domačije in stanovanja znanega udbovca Mahnetta. Takrat ko so kmeta Gabra zaprli, so njega odpeljali s tovornjakom Palčka pa z osebnim avtomobilom mercedesom. Mnogo ljudi je Kovaču pripovedovalo, da so Palčka kljub smrtni obsodbi, ko bi moral biti že dolgo mrtev, videli; enkrat v Beogradu, enkrat v Ljubljani. Drugi so govorili, da živi v Južni Ameriki.

Namig Milice Gabrovec

Kovač je ugotovil, da bi resnico o Palčkovi usodi lahko poznala nekdanja okrožna sekretarka OF tega območja Emilija Gabrovec, za katero ljudje govorijo, da je bila po vojni lastnica življenj svojih političnih nasprotnikov tudi v taborišču Teharje in v Starem piskru. Našel jo je v Ljubljani, poročeno Molek. V pogovorih z njo je zvedel, da so Palčka po smrtni obsodbi

Zakaj so bili obešeni?

1. del

tizani, večinoma kmečkega rodu, so ugotovili, da so bili z OF prevarani. Zato so začeli odhajati nazaj v gozdove in se z orožjem upirati tisti revoluciji, ki se je skrivala pod maslo OF. Niso bili pripravljeni darovati svoje zemlje in domačij boljše- vističnim zadrudnim, kolhoznim ustanovam. Bojevali smo se za boljše življenje proti okupatorju, ne pa za komuniste in njihove kolhoze, so govorili in se začeli upirati. Upor kmečkih prebivalcev tega območja se je začel že novembra 1945 na tako imenovanih prvih svobodnih volitvah. Takrat je v "črno skrinjico" oddalo svoj glas okoli 80 odstotkov vseh volilnih upravičencev šentjurskega območja. Zaupniki OF so skrbno za-

pisovali, kdo je vrigel gumijasto kroglico v "črno skrinjico", saj je kovinsko dno, ki so jih imele samo te skrinjice, izdalo dejanje volivca.

Palčkova vloga

"Črni" seznam volivcev se je tako skrbno polnil. Nova oblast OF je dobro vedela, kdo je proti njej, vendar javno tega ni hotela razglašati, saj so bili proti njej kmečki partizani in kmetje, ki so partizane skozi štiri leta preživljali. Sezname je prepuстила takratni Ozni in kasnejši Udbi, ki je čakala na ugodne trenutke. Ti so se pokazali, ko so nekdanji, zdaj prevarani partizani spet prišli za orožje in spet odšli v gozdove.

Ta prikriti, zamolčani, od takrat-

ne oblasti pa zelo sankcionirani del zgodovine je hotel kolega Kovač raziskati in resnico objavljati v svojem novem časopisu Šentjurske novice.

V Arhivu Republike Slovenije je poiskal sodno dokumentacijo, na terenu pa še živeče žrtve in priče. Po nekaj mesecih je ugotovil, da so preganjali okoli 300 ljudi, okoli 100 pa jih je bilo obsojenih. Sedem ljudi je bilo ubitih, dva sta bila na smrt obsojena, zaporniki pa so bili obsojeni na skupno 360 let. Na smrt obsojeni je bil tudi Ivan Laubič-Palček. Prvi upornik, nekdanji partizan Dušan Mlakar, ki se mu je čez nekaj časa pridružil Ivan Laubič-Palček, je bil od njega ubit. Od tod dalje so ljudje po dolgih letih na podlagi dogodkov za-

odpeljali na streljanje v Ljubljano. Vendar do Ljubljane ni prišel, ker je na poti tja izginil. Kolega Kovač ji je omenil, da sem jaz, tudi doma iz Celja, skušal pridobiti informacije o Palčku, saj je bil dejaven tudi v Bukovžlaku, Začretu, na Teharjah, v Trnovljah in Leskovcu. Odgovorila mu je, naj Črnej raje razišče izpust zapornikov iz Starega piskra v noči na 15. december 1944, saj je novinar Dela Drago Hribar ob 50. obletnici tega dogodka pisal o tem neresnice in oslarije in da mu je tudi sama odgovorila.

Kmalu zatem mu je v pismu ta dogodek na kratko opisala in naročila, naj jo pokliče domov. Poklical sem jo in po skoraj enournem pogovoru izvedel tisto, kar v pismu Kovaču ni pisalo.

Emilija oziroma Milica Gabrovec-Molek je po pismu in telefonu 15. 1. 1995 in 21. 1. 1995 izpust zapornikov iz Starega piskra takole opisala: "K članku Draga Hribarja v *Delu* 15. 12. 1994 dajem tale dopolnila s popravki. Konferenca OO OF Celje z volitvami je bila 10. in 11. decembra 1944 v Dobju pri Dramljah. Od Pokrajinskega odbora OF za Štajersko je bil prisoten Sergej Kraigher. 11. ali 12. decembra 1944 sva imela preko vojaške patrulje pri OO OF Celje naročen sestanek na Slemenih. Prisotni so bili Zelinko, Presinger in Klančičar (teh se spominjam). Povedali so nam, da so bile v bližini Celja aretirane mladinske aktivistke in se nahajajo v celjskih zaporih. Predlagali so, da bi šli ponje v celjske zapore. Imeli so že načrt akcije, vendar je bil varnostni faktor za umik jetnikov iz zavora pomanjkljiv.

Skrivnostni Nemec

Dogovorili smo se, da bomo odločili o vdoru v celjske zapore čez par dni, ko bo patrulja napravila načrt umika iz Celja, jaz pa bom govorila z Ivanom Gradom, paznikom v celjskih zaporih, in z Milanom Skokom, ki je bil pooblaščenec Ozne za okrožje Celje. Morali smo dobiti tudi soglasje Pokrajinskega odbora OF za Štajersko.

Do dogovorjenega ni prišlo, ker so v Stari pisker šli rešit jetnike že v noči na 15. december.

Zaradi okrepljene kontrole nemške policije in vojske nisem mogla dobiti stika s patruljo, ki je akcijo izvedla. Šele 27. 12. 1944 sem uspela poslati 'suhoparno sporočilo' po kurirski zvezi na Pokrajinski odbor OF za Štajersko. Takrat za nas ni bilo avtomobilov in telefona.

Tovariši, ki so sodelovali v akciji, so dobili odlikovanja kmalu po vojni /z roko je dopisala sledeča imena: Martin Klančičar, sekretar komiteja KPS ter Riko Presinger, Dominik Lebič, Ivan Grobelnik, Jože Zelinka, op. J. Č/.

Kmalu po vojni je k meni prišla Alma Karlin. Prinesla mi je neko darilo in se mi zahvalila, da smo izpustili iz zavora njenega dobrega prijatelja. Bil je Nemec, ki je zbežal po atentatu na Hitlerja k njej v Celje. V nje-

nem stanovanju je bil aretiran poleti 1944 in odveden v celjske zapore. Uspešno mu je pobegniti 15. 12. 1944, ona pa je šla v partizane že jeseni 1944.

Rekla sem ji, da so akcijo izvedli partizani, tudi njihova imena sem ji navedla." Vse to je v pismu navedla Emilija Gabrovec.

Vrnili so se v zapor

V dolgem telefonskem pogovoru mi je razložila, da je bila presenečena nad obiskom Alme Karlin, saj ni vedela točno, zakaj se ji zahvaljuje. Nje pa tudi ni hotela vprašati bolj natančno, kdo je bil njen prijatelj, za katerega se je zahvaljevala. Emilija Gabrovec mi je svetovala, naj poiščem zapiske Alme Karlin, kjer bom gotovo našel ime in priimek njenega nemškega prijatelja. Zapiske naj iščem v Ljubljani v Arhivu Slovenije, ne v Celju, ker je bila vsa zapuščina Karlinove prenesena v Ljubljano. Njen sum, da je v ozadju izpusta zapornikov bilo nekaj drugega, ne izpust celjskih partizanskih aktivistk, se je še povečal, ker je kasneje izvedela, da je paznik Grad, s katerim je hotela pred izpustom govoriti, odprl vrata zavora pod grožnjo pištole, ki mu je bila prislonjena na glavo znotraj zavora. Nekomu se je zelo mudilo, vendar ne reševati zapornike, saj zanje ni bilo poskrbljeno. Zato se jih je večina vrnila nazaj v zapor. Od 127 izpuščenih se jih je 85 prostovoljno vrnilo v zapor.

Gabrovčevi sem obljubil, da bom skušal zadevo raziskati in priti resnici do dna, saj se je tudi meni zdelo nemogoče, da bi pet ljudi kar tako, sredi Celja, kjer je bila vojaško-policijska

nemška moč še vedno na višku, brez zapletov naredilo takšen evropsko herojski uporniški podvig, kakor ga zdaj slavijo in povečujejo borci z Dolničarjem in Stanovnikom na čelu.

Skrivnost Alme Karlin

Alma Karlin, po rodu Nemka, je s svojo prijateljico živela v hiši nasproti Narodnega doma v Celju, tam, kjer je zdaj parkirišče pri Turški mački. Hišo je porušila bomba. Ona in njeni sorodniki, ki so živeli v Nemčiji, so bili zelo protinacistično usmerjeni. Do Slovencev je imela Karlinova vzvišen odnos. Drugače je bila svetovljanska popotnica, ki je o svojih popotovanjih po svetu napisala kar nekaj knjig.

Po atentatu na Hitlerja je k njej pribežal in se tudi pri njej skrival eden od pripadnikov atentatorjev. V tem času je tudi sama hotela v Anglijo in se je zaradi tega povezala s partizani, ki so ji obljubili, da jo bodo peljali v Belo krajino, od koder bo lahko z zavezniškim letalom odpotovala v Anglijo. V tem času ji je gestapo preiskal stanovanje in našel pri njej skritega neznanca. Zaprli so ga v Stari pisker. Karlinova je odšla v parizane. Do Bele krajine jo je vodila skupina pod vodstvom Žerjava iz Dobrne.

Gospod Žerjav mi je o tem pripovedoval: "Z njo so bile med potjo kar težave. Bila je ženska, ki se je čutila pomembna. Moji stražarji pa so se je hoteli znebiti, češ da nam je samo v nadlego in da nam odžira hrano. Kar nekajkrat sem moral ostro nastopiti, da je niso ustrelili. Po dvomesečnih mučnih pohodih smo jo pripeljali v Belo krajino, kjer sem jo predal drugi komandi, sami pa smo se vrnili na

Štajersko. Po vojni sem slišal, da je o tem pohodu napisala dnevnik."

S prijateljem, ki dobro obvlada nemško, sem se napotil v celjski Muzej novejšje zgodovine, da bi povprašal o arhivu Alme Karlin. Dejali so nama, da nimajo ničesar, da je vse v Ljubljani. Vprašal sem po njenem dnevniku. Odgovorili so, da nekaj imajo, vendar je napisan v nemščini. Prinesli so liste, ki so bili zloženi v spodnjem delu stare kartonske škatle za čevlje. Listi so bili orumeneli in popisani s pisalnim strojem. V slabi uri je prijatelj preletel vsebino. Karlinova partizane opisuje kot umazane, raztrgane, neolikane grobijane, vendar nič o svojem zaprtem znancu iz Celja. Pri odhodu sem dejal, da bi bilo treba to prevesti in ohraniti. Pritrdili so mi.

Slavospev brez podlage

Po temeljitem razmisleku sem najprej v pismih bralcev v časopisu *Delo* odgovoril Dragu Hribarju, celjskemu dopisniku *Dela*, na njegov slavospev ob 50. obletnici izpusta zapornikov, češ da resnica le ni taka, kakor jo je prikazal. Dobil sem šablonski aktivističen odgovor, ki zanika moje pisanje. S Hribarjem sva se nato po naključju srečala na ulici pri celjski tržnici. S seboj v torbi sem imel pismo Gabrovčeve. Umaknila sva se v hišno vežo, kjer je pismo prebral. Po branju se je zresnil, mi pismo vrnil in rekel, da tega ni vedel. Ni pa mi povedal, da je tudi on dobil njeno pismo. Po tem o izpustu zapornikov ni nikoli več ničesar napisal.

Takrat sem bil tudi mestni svetnik v Celju. Občina je bila glavni organizator proslave ob 50. obletnici izpusta zapornikov, zato sem dal pisno pobudo celjskemu županu Jožetu Zimsku, naj prek zveze borcev v Celju zadevo razišče. Fotokopijo pisma z ustno obrazložitvijo sem izročil tudi voditeljici občinskega protokola mag. Gajšek-Krajnci in predsedniku ZDLS Željku Ciglerju.

Odgovora ni bilo, le tajnica mestnega sveta mi je enkrat dejala, da so imeli borci v dvorani Narodnega doma izreden sestanek in da so nato pisali županu.

Nadaljevanje prihodnjice
Janez Črnej

Streljanje talcev v celjskem Starem piskru